

**Милош Жикић, *Југославија и Бугарска*
1929–1941, Институт за савремену историју,
Београд, 2024, 670 стр.**

Монографија *Југославија и Бугарска 1929–1941.* научног сарадника Института за савремену историју др Милоша Жикића произишла је из докторске дисертације коју је аутор одбранио на Филозофском факултету Универзитета у Београду 2023. године. Ова књига донекле је измењена и допуњена у односу на одбрањену дисертацију како би се у методолошком смислу што боље прилагодила оквирима научне монографије. Колега др Милош Жикић се већ у не тако дугој, али плодносној каријери, доказао као темељан истраживач и добар познавалац војних и дипломатских питања везаних за међуратни период, тако да је овај рукопис логичан наставак његове ангажованости на овим пољима.

Књига је у научном смислу „школски” подељена, без неких већих импровизација, и састоји се од предговора, увода, три велика поглавља (хронолошко-тематски принцип) и закључка (у чијем склопу је фото-галерија),

док је на крају дат списак коришћених извора и литературе.

У предговору аутор се осврће на коришћене изворе и литературу стручно их анализирајући, а затим представља структуру и композицију рукописа појашњавајући сву проблематику са којом се суочавао током истраживања. Увод представља кратак осврт на српско/југословенско-бугарске односе у модерном периоду, односно од стварања српске и бугарске нације и хронолошки обухвата период од почетка 19. века до 1929. године. У уводним напоменама колега Жикић скреће пажњу на главне догађаје у српско/југословенско-бугарским односима. Додирних тачака је, како је време одмицало, било све више, па су односи између две словенске и балканске земље, сходно томе, били све компликованији. Специфичним догађајима и изразитим појединцима, установама и организацијама чије ће се деловање или понашање касније рефлектовати у периоду

1929–1941, посвећена је нарочита пажња.

Прво поглавље „Криза односа 1929–1933.” подељено је на 13 целина. У њему су описане турбулентне године у односима две монархије, које су праћене ретким успонима и честим падовима у релацијама. Кључан догађај представљали су Пиротски протоколи, који је требало да буду кључни у нормализацији односа, до којих је дошло тек у наредном периоду. Насупрот томе, јављали су се бројни проблеми, као што је било питање бугарске мањине у Југославији, сарадња усташа са ВМРО, стални гранични инциденти, петиције које су Друштву народа подносиле разне бугарске организације и појединци и на крају изгласавање амнестије политичких криваца у Бугарској. Фактор Велике Британије, као и осталих великих сила, посебно је утицао на зближавање и удаљавање две државе, па је аутор ово питање посебно нагласио. Поред тога, колега Жикић уочава, анализира и разрађује питања кризе режима у Југославији, а посебно у Бугарској, директно везујући овај проблем за односе између ових земаља. При крају овог поглавља, у одељку „Југословенски 'пријатељи' у Бугарској”, аутор наводи које су установе и организације биле „пројугосло-

венски” настројене, апострофирајући рад и деловање политичких станака: БЗНС, левог крила ВМРО и „Звена”.

Утицај великих сила се променама које су се десиле крајем двадесетих и почетком тридесетих година повећао и на Балканском полуострву. У све замршенијој ситуацији која је директно произишла из светске економске кризе, државе на југоистоку Европе покушавале су да учврсте стару или пронађу нову спољнополитичку оријентацију. Аутор је оваква стремљења већ дотакао у претходном поглављу, док их је у овом, под називом „Тражење споразума: односи 1933–1937”, у потпуности разрадио. Увидевши да су европске и светске промене довеле и до оживљавања билатералне сарадње, аутор већ у првом поглављу „'Отопљавање' атмосфере” анализира, поред дипломатских и политичких, културне и друге аспекте сарадње. У светлу идеје Балканског споразума, југословенска краљевина настојала је паралелно да осигура добре односе и са Бугарском. Томе је требало да допринесу узајамне посете двојице монарха, које су се одиграле под веома нетипичним околностима. Аутор је ова питања посебно истражио, доносећи нове информације и дајући нове закључке који су до

сада били недовољно истражени и уобличени. Убиство краља Александра 1934. затекло је читаву европску јавност. Иако се у одређеним круговима мислило да ће тај догађај довести до стагнације у односима, обе државе успеле су да одрже дотадашњи курс. Колега Жиких кроз средишње целине овог поглавља, које се тичу побуне у Грчкој, питања бугарског наоружавања и доласка на власт нових председника владе у Југославији и Бугарској, управо показује да су две јужнословенске државе успеле да трансформишу односе после смрти југословенског краља.

Последње поглавље монографије симболично названо „У загрљају 'вечног пријатељства': односи 1937–1941.“ описује најтурбулентније догађаје у односу две државе између два светска рата. Колега Жиких ово поглавље започиње причом о потписивању Пакта о вечном пријатељству 24. јануара 1937. и свим перипетијама које су пратиле овај догађај. Потписивање споразума и Аншлус Аустрије довели су 1938. до поновно оживљене идеје о уједињењу две државе у велику јужнословенску федерацију. Међутим, иако су се идеје под утицајем немачке дипломатије помериле са мртве тачке, до неког даљег уоблича-

вања није дошло. Управо је утицај Немачке, али и других европских сила, почео да бива све јачи на Балканском полуострву у предвечерје Другог светског рата. Аутор је крупна дешавања у овом периоду уобличио и изнео их путем посебних целина: „Балкански споразум и бугарско наоружавање“, „Склапање Солунског споразума 31. јула 1938. године“, „Сусрет Стојадиновића и Кјосеиванова у Нишкој Бањи 31. октобра 1938. године“, „Пад Милана Стојадиновића са власти фебруара 1939. године“, „Британска настојања за привлачењем Бугарске Балканском споразуму током прве половине 1939. године“, „Југословенско-бугарски односи почетком 1939. године“, „Југословенско-бугарски односи у предвечерје рата“. Почетак Другог светског рата донео је промене и на Балкану и довео југословенско-бугарске односе у силазну путању. Промена бугарске политике после пада Француске јуна 1940. и отпочињање рата на Балканском полуострву октобра 1940. били су кључни у погоршавању југословенско-бугарских односа. Након мартовских догађаја 1941, које аутор посебно прати, две земље поново су се нашле на супротним странама. Крајња целина овог поглавља, која говори о преки-

ду дипломатских односа и отпочињању немачке агресије на Балкану, заокружује изнете податке. На крају, у закључку, сумирани су резултати до којих се дошло у опширној експозицији.

Милош Жикић је опрезно и доста систематично, имајући у виду огромну библиографију коју је користио, испитао и анализирао главне токове у односима између две јужнословенске монархије у посматраном периоду, износећи и представљајући

научној заједници и широј јавности шире и уже контексте у којима су се ови односи кретали, нарочито на пољу дипломатије и политике. Овим наша историографија добија вредан рукопис који приказује један нестабилан период односа између две блиске земље у задњој деценији пред велики светски сукоб.

Др Борис Томанић